

עשרה בטבת שחל להיות בערב שבת

שולחן ערוך אורח חיים הלכות תשעה באב ושאר תעניות סימן תקנ ס"ג

כל ד' צומות הללו אם חלו להיות בשבת, (ט) ב' נדחין לאחר השבת. הגה: (י) ד' < ואם חלו [ד] ד' { בערב שבת, ו קורים (יא) ה' < בשחרית ומנחה, ויחל (ב"י); ואם יש חופה ביום התענית בערב שבת, נוהגין להתפלל מנחה ולקרות ויחל (יב) ואח"כ עושין ה' { החופה

משנה ברורה סימן תקנ

(יא) בשחרית ומנחה ויחל - וה"ה [יג] דאומר הש"ץ ענינו בין גואל לרופא [יד] אבל אין אומרים וידוים ונפילת אפים במנחה לפי שהוא ע"ש. ומטעם זה [טו] אין לעשות בע"ש יו"כ קטן באם ר"ח בשבת כ"א ביום חמישי שלפניו לפי שאין לומר סליחות גם וידוים בע"ש במנחה:

(יב) ואח"כ עושין החופה - ואסור אז החתן [טז] לשתות מכוס של ברכה כיון שהוא עדיין מבע"י אלא נותנין לתינוק לשתות. [ובנדחה [יז] יכול החתן לשתות מכוס של ברכה [יח] וכן לאכול ולשתות אח"כ ועיין לקמן בסימן תקס"ב ס"ב דאם התענית הוא רק מחמת עצמו שהוא התענה ביום זה א"צ להשלים] וכן כשחל אחד מהצומות בתוך שבעת ימי החופה [יט] ישלים תעניתו אבל יא"צ א"צ להתענות בתוך ז' ימי החופה אם נשא בתולה או בחר אלמנה:

תלמוד בבלי מסכת עירובין דף מ עמוד ב

ואמר רבה כי הוינן בי רב הונא איבעיא לן: בר בי רב דיתיב בתעניתא במעלי שבתא, מהו לאשלומי? לא הוה בידיה. אתאי לקמיה דרב יהודה ולא הוה בידיה. אמר רבא: נחזייה אנן: דתניא: תשעה באב שחל להיות בשבת,

תלמוד בבלי מסכת עירובין דף מא

וכן ערב תשעה באב שחל להיות בשבת - אוכל ושותה כל צרכו, ומעלה על שולחנו אפילו כסעודת שלמה בשעתו. חל להיות תשעה באב בערב שבת מביאין לו כביצה ואוכל, כדי שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה. תניא, אמר רבי יהודה: פעם אחת היינו יושבין לפני רבי עקיבא, ותשעה באב שחל להיות בערב שבת היה, והביאו לו ביצה מגולגלת וגמעה בלא מלח. ולא שהיה תאב לה, אלא להראות לתלמידים הלכה. ורבי יוסי אומר: מתענה ומשלים. אמר להן רבי יוסי: אי אתם מודים לי בתשעה באב שחל להיות באחד בשבת, שמפסיק מבעוד יום? - אמרו לו: אבל - אמר להם: מה לי ליכנס בה כשהוא מעונה, מה לי לצאת ממנה כשהוא מעונה? - אמרו לו: אם אמרת לצאת ממנה - שהרי אכל ושתה כל היום כולו, תאמר ליכנס בה כשהוא מעונה - שלא אכל ושתה כל היום כולו. ואמר עולא: הלכה כרבי יוסי ... דרש מר זוטרא משמיה דרב הונא: הלכה, מתענין ומשלימין

תוספות מסכת עירובין דף מא עמוד ב

והלכתא מתענה ומשלים - פירוש אם ירצה להשלים דשרי להשלים דבעיא הוא אי שרי להשלים אי לא [ומורי אמר לי בשם ה"ר ידידיה דאפילו ר' יוסי ל"פ אלא דיכול להשלים מיהו גם ר' יוסי מודה אי אינו רוצה להשלים הרשות בידו ור' יהודה אמר אסור להשלים ואין נ"ל מדקאמר ר' יוסי אי אתה מודה לי בט' באב שחל להיות באחד בשבת שהוא מתחיל מבע"י והתם ע"כ דחייב קאמר דומיא דהכי ע"ש דחייב להשלים קאמר] [רש"ל בשם תוס' שאנ"ן].

חידושי הרשב"א מסכת עירובין דף מא עמוד ב

דרש מר זוטרא משמיה דרב הונא הלכה מתענה ומשלים. וכן הילכתא, והעידו בתוספות על רבינו יצחק הזקן הידוע בעל התוספות זצ"ל שלקח ביצה מגולגלת בעשרה בטבת שחל להיות בערב שבת וגמעה מבעוד יום ולא רצה להשלים, ושמא היה סבור דמתענה ומשלים אם ירצה קאמר ולא שהיה חייב בכך ואין זה ענין שמועתינו, והראב"ד ז"ל כתב דלא

אמרו משלים אלא שאינו אוכל קודם שקיעת החמה אבל ודאי משתשקע החמה מתוספת שבת הוא וכבר קדש היום אם רצה לאכול אוכל שכיון שנכנס לתחום שבת שוב אינו רשאי להתענות וכבר אמרו שאין רשאי להתענות בשבת לשעות, ולכך נהגו העם בתענית אסתר כשהוא בא בערב שבת שאוכלין מיד עם יציאתן מבית הכנסת ואע"פ שלא חשכה:

אורחות חיים חלק א הלכות תענית אות יט

ומלבד אלה הד' צומות נהגו ישראל להתענו' בי"ג באדר זכר לתענית אסתר שגזרה בימי המן שנאמר דברי הצומות וזעקתם והוא תענית של שמחה ולזכרון הנס קבלוהו בשמחה עליהם ועל זרעם ותענית זה נקרא תענית אסתר ואם חל בשבת מקדימין ומתענין בששי שהוא י"ב באדר וי"א שמקדימין אותו בה' לפי שאין מתענין בע"ש לבד י' בטבת שאם חל בע"ש מתענין בו ביום לפי שכתוב בו עצם היום הזה. וצ"ע למה אין מתענין בע"ש דהא פסקינן בס"פ בכל מערבין הלכה מתענה ומשלים:

מרדכי מסכת מגילה פרק מגילה נקראת

בתלמודא פריך ואימא י"ב וי"ג [רמז תשעו] ומשני י"ג לא צריך קרא זמן קהלה לכל היא פר"ת לפי שהכל מתאספין לצום אסתר שהוא בי"ג ומתאספין לעיירות כדרך שאר תעניות [*הלכך] לא צריך קרא דסברא הוא דשפיר קורין שבכל שנה ושנה היו מתאספין לשם פורים. וכן בשאלות דרב אחאי ומכאן מצא לו סעד לתענית אסתר שאנו עושין שלא מצינו ראייה מפורשת בתלמוד אם לא מכאן ומה שאנו מקדימין התענית ליום ה' כשחל פורים אחד בשבת מפרש שם מפני שאין יכול לקובעו בע"ש מפני שהן טרודין לטרוח בכבוד שבת והכי איתא בתשובת הגאון ואע"פ (*דט') [דאמרינן לקמן ט'] באב מאחרין ולא מקדימין משום דפורענותא הוא:

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן רמט ס"ד

אם קבל עליו להתענות בע"ש, (יט) צריך להתענות ד) ו' <עד צאת הכוכבים, * (כ) <ב> אם לא שפירש בשעת קבלת התענית עד שישלים הצבור תפלתו. הגה: * (כא) <ג> ה' ז' וי"א דלא ישלים, אלא מיד ח שיוצאים מבית הכנסת, יאכל (טור ומרדכי ס"פ בכל מערבין בשם הר"מ והגהות מיימוני פ' א' מהלכות תענית). לכן (כב) בתענית יחיד לא ישלים, וטוב לפרש כן בשעת קבלת התענית; ז' { ובתענית צבור ישלים, } ד { והכי נהוג (מהרי"ל). ו' [ואם הוא ח' ח' תענית חלום, צריך להתענות (כג) עד צאת הכוכבים.

משנה ברורה סימן רמט ס"ק כ"א

וי"א דלא וכו' - האי י"א ס"ל [כד] דבין בתענית יחיד ובין בת"צ כגון עשרה בטבת שחל בע"ש לא יתענה רק עד שיצא מבהכ"נ דאז כבר קבלו שבת בתפלה שמתפללים [כה] מפלג המנחה ואילך [הוא מי"א שעות חסר רביע ואילך והשעות הן זמניות ועיין לקמן סימן רס"א] ומקרי עי"ז השלמת התענית מה שמתענה עד אחר קבלת שבת וה"ה בעי"ט עד אחר קבלת יו"ט [ובחול גם לי"א לא מקרי השלמת התענית עד צאת הכוכבים] ומקריע הרמ"א דבתענית יחיד דהיינו שיחיד גזר על עצמו תענית לסמוך על הי"א דלא ישלים ומ"מ לכתחלה טוב יותר שיפרש כן בשעת קבלת התענית ובדיעבד אין זה לעיכובא ובת"צ חמירא מזה וצריך להשלים כדן [כז] ואפילו תנאי לא מהני דלאו בדידיה תליא מילתא [כז] וצבור שגזרו על עצמן תענית מחדש בשביל איזה ענין לא חמירא כ"כ ומהני תנאי:

שולחן ערוך אורח חיים הלכות תענית סימן תקסב ס"ב

יש אומרים שמי * שרגיל להתענות ג' { עשרת ימי תשובה, * ג' <כיון (ט) ד <ב> שאין רגילות לקבלם בתפלה, א"צ להתענות עד צאת הכוכבים אלא * (י) ה עד ד' { שיצא מבית הכנסת. הגה: * והיחיד מתפלל עננו (הגהות אשירי ומרדכי פ"ק דתענית). (יא) {ב} וכן חתן יתפלל עננו קודם שיכנס לחופה (יב) ואז יוכל לשתות מכוס של ברכה (תה"ד

סימן קנ"ז); אבל מי שמתענה <ג> מי"ז בתמוז עד תשעה באב ו' ד' < צריך ה' } (יג) להשלים, (יד) אע"ג דאינו צריך קבלה; וכן מי שאינו מתענה כל עשרת ימי תשובה, (טו) רק מתענה יום או יומים, בעי קבלה והשלמה (תה"ד סימן קמ"ו). ונראה לי דדוקא בסתם, אבל אם (טז) ז' ו' } התנה שלא להשלים, הרשות בידו דלא עדיף משאר תענית.

ב"י סי' תקנ

וה"ר דוד אבודרהם כתב בהלכות תענית (עמ' רנד) שעשרה בטבת הוא משונה משאר תעניות, שאם היה חל בשבת לא היו יכולים לדחותו ליום אחר מפני שנאמר בו (יחזקאל כד) 'בעצם היום הזה' כמו ביום הכיפורים. ולא ידעתי מנין לו זה. וכתב עוד: דעשרה בטבת חל לפעמים בשישי ומתענין בו ביום, ושאר צומות לעולם אין חלים בשישי.

יחזקאל פרק כד

- (א) וַיְהִי דְבַר יְקֹנָן אֵלֵי בְּשָׁנָה הַתְּשִׁיעִית בְּחֹדֶשׁ הָעֶשְׂרִי בְּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ לְאָמֹר:
(ב) בֶּן אָדָם כְּתוּב כָּתָב לְךָ אֶת יְשֵׁם הַיּוֹם אֶת עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה סִמְךָ מִלְּךָ בְּכָל אֵל יְרוּשָׁלַם בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה:

חת"ס תורת משה ויקרא דרוש לז' אדר

...ויש להבין, הלא יו"ד טבת לא היה רק התחלת מצור העיר, ועד שתי שנים ומחצה לא נחרבה, וקשה חורבנה מסתמא מן התחלת המצור, ולמה ט"ב אין דוחה שבת, ועי' בעירובין (מא א) בענין ט"ב שחל בע"ש אין משלימין, ויו"ד טבת בע"ש משלימין (מ"ב סי' תקנ סק"י), והיה דוחה שבת. ונראה לבאר, דהנה הטעם שקבעו תענית על מצור ההיא, הלא היתה ירושלים כמה פעמים במצור בימי פרעה נכה וכדומה. רק הטעם הוא, דמה שהיתה העיר בטירדת המצור שתי שנים ומחצה, זה מחמת שבאותו יום שסמך מלך בבל למטה על ירושלים, כמו כן ישבו ב"ד שלמעלה, אלו מיימינים אלו משמאילים, עד שגברו המשמאילים ונחרב הבית. והנה, אין לך שנה שאין קללתה מרובה מחברתה, וכל דור שלא נבנה ביהמ"ק בימיו כאילו נחרב בימיו (ירושלמי יומא פ"א א), נמצא שבכל שנה ושנה נתחדש חורבן חדש, וזהו בכל פעם כשמגיע אותו יום של עשרה בטבת, שהתחיל אז למעלה משפט החורבן, כמו כן בכל דור ודור יושבין ב"ד שלמעלה וגוזרין החורבן של כל שנה ושנה. וידוע דעל צרה שעברה, כמו יום שמת בו אביו או אמו, אין אנו מתענים בשבת (שו"ע תקסח ט), אבל תענית חלום מותר להתענות (שו"ע רפח ד), דבשביל עונג שיש לו שמבטל צרה העתידה לבוא עליו לא מעונה הוא. הלכך, תענית ט"ב דזהו רק על צרה שעברה לא דחו שבת. אבל תענית עשרה בטבת זהו על ביטול צרה העתידה עונג הוא, והיה דחי שבת.

ראש השנה

ברין תענית עשרה בטבת

ר"ה דף יח ע"ב. הנה הב"י (או"ח סי' תקנ"ג) כתב בשם האבודרהם דאם היה אפשר שיחול עשרה בטבת בשבת היו מתענים אפילו בשבת, משום שנאמר בו בעצם היום הזה כמו ביו"כ, אלא שאינו יכול לחול בשבת. וצריך ביאור מ"ש עשרה בטבת משאר תעניות.

והנה תענית חלום מתענין אפילו בשבת, וחזינן מזה דשייך תענית בשבת, רק דבכל מקום נדחה התענית מפני השבת משום דגם למחר יכולים להתענות על זה, ולמה שיתענו בשבת, אבל אם היה צריך להתענות דוקא בשבת וא"א לדחותו למחר, שפיר נוכל להתענות בשבת, ולפיכך בתענית חלום דאמרינן בגמ' שבת (דף י"א ע"ב) דיפה לחלום כשמתענין בו ביום א"כ אין לדחותו למחר, לכן מתענין שפיר בשבת. וזהו החילוק בין עשרה בטבת לכל התעניות, דכל התעניות מתענים מפני המאורעות שארעו ותלוי בחודש כדכתיב בקרא, א"כ יכולים להתענות גם למחר, ולכן כשחל בשבת נדחה למחר, אבל בעשרה בטבת דכתיב "בעצם היום הזה" (עי' ר"ה דף י"ח ע"ב), א"כ הוא דין דוקא באותו יום, וע"כ א"א לדחותו למחר, ושפיר היה אפשר להתענות אף בשבת. [נא"ה, עיקר יסוד זה כ"כ במנ"ח מצוה שא ע"ש שהאריך בזה, וע"ע בקונטרס חנוכה ומגילה סי' ח מה שהביא מהגרי"ז זצ"ל בענין זה].

חולת לענין תענית

ר"ה דף יח ע"ב. במקום חולי לא גזרו רבנן (שו"ע או"ח סי' תקנ"ד ס"ו). הפ"י דאין כאן דין תענית, ולא רק משום דאנוס, ולא שייך חומרא אף בחולה שאין בו סכנה.

בענין קידוש החדש

ר"ה דף כד ע"ב. מתני' מעשה שבאו שנים וכו' וקבלן ר"ג וכו' שלח ר"ג גוזרני עליך שתבוא אצלי במקלך ובמעותך, וכו' הלך ומצאו ר"ע מיצר, אמר לו, יש לי ללמוד שכל מה שעשה ר"ג עשוי, שנאמר אלה מועדי ד' מקראי קודש אשר תקראו אותם בין בזמנן בין שלא בזמנן אין לי מועדות אלא אלו, בא לו אצל ר' דוסא בן הורכינס, אמר לו, אם באין אנו לדון אחר בית דינו של ר"ג, צריכין אנו לדון אחר כל ב"ד וב"ד שעמד מימות משה ועד עכשיו וכו' הרי הוא כבית דינו של משה, נטל מקלו ומעותיו בידו והלך ליבנה וכו'. וצ"ע מה הוא טיבה של תשובת ר' דוסא בן הרכינס, הלא ר"ע כבר הניח את דעתו באמרו לו את ההלכה של "אתם אפילו שוגגים" וכו', דהיינו דאפילו אם נימא דר"ג טעה בקביעת החודש על פי עדות שקר, מ"מ קדושו קיים ומה שעשה עשוי, וא"כ למה צריכין לדברי רדב"ה ומה הוסיף בדבריו.

והנה לכאורה צריך ביאור אמאי עדיפא קדוש ר"ג מקביעת רבי יהושע וחבריו, הלא שניהם קבעו את החודש, ר"ג קבל עדותם של שני העדים וקבעו בזמנו, ור"י לא קבל וקבעו שלא בזמנו, ומה חזית דקביעתו של ר"ג קיימת, וביחס אליה אנו משתמשים בהלכה של "אתם אפילו שוגגים" וכו', וקביעתו של ר"י בטלה, ואין אנו מסיקים כלום מאותה ההלכה, אמאי לא נימא דקביעתו של ר"י וחבריו חלה על פי אותה הלכה עצמה של גזיה"כ של "אתם אפילו שוגגים". ואי אפשר לומר דטעמו של דבר הוא משום דר"ג קבע את החודש חסר וקדש יום ל', ור"י קבע את החודש מלא, ולפיכך חלה קביעת ר"ג הקודמת בזמן לקביעת ר"י, דאין בדברים הללו אף קורטוב של אמת, דההלכה של "אתם אפילו שוגגים" מתיחסת בין לקדוש החודש בזמנו ובין לקביעתו שלא בזמנו, ובשעת מעשה קביעת ר"ג חלק עליו ר"י וקבע את

אור שמח הלכות תעניות פרק ה' ה"ו

והנה לפי מה שכתב המבי"ט בקרית ספר (עיין הל' שבת פכ"ט), דבשבת מעת לעת לילה ויום אסור מן התורה להתענות, אבל ביום בלבד אינו אסור מה"ת, ולכן מותר להתענות תענית חלום בשבת, יתכן לומר דמש"ה רצה רבי לעקור רק ת"ב שחל בשבת (מגילה ה, ב), ולא י"ז בתמוז הקודמו דחל ג"כ בשבת, משום דתענית ת"ב נדחה מן התורה שמעל"ע אסור להתענות מה"ת, לכן סבר הואיל ונדחה ידחה, אבל שאר צומות דהתענית הוא רק ביום, ומותר מה"ת להתענות בשבת לא נדחה תעניתו דבר תורה, ולכך מתענין למחר. ונראה דזה טעם שהביא הבית יוסף (או"ח סימן תק"נ) בשם אבודרהם דאלו חל עשרה בטבת בשבת היו מתענין, משום דכתיב בעצם היום וכו', וזה משום דתענית יום לבד אינו אסור דבר תורה, ולכן היו יכולים להתענות בשבת ודו"ק [ובדברי האבודרהם הנ"ל יש לישב מה דבעי בגמרא בסוף ככל מערבין (עירובין מ, ב) בר בי רב דיתיב בתעניתא במעלי שבתא מהו לאשלומי. ולא בעי בתענית צבור שחל בע"ש, משום דכל הד' צומות לא מצי לחול בע"ש רק בעשרה בטבת, ואיהו גופיה דחי שבת, מכש"כ שמשלים בערב שבת התענית. ומזה לקח האבודרהם]. והנה נראה לומר עוד בדעת ר' יוחנן שהבית נשרף בעשירי, משום דבאמת אמרו בעו"ג נ"ב ע"ב דעל כלי שרת באו פריצים וחללוהו, וכן הכא נמי כיון שנשרף הבית נפקע קדושתו, ותו היה נשרף בית של חול, משום דבאו פריצים וחללוהו, אבל ר' יוחנן סבר דקדושת הבית קיים אף בחורבנו, וכרבינו דהמקריב בזמן הזה חייב, בזבחים ק"ז ע"ב, א"כ עיקרו נשרף בעשירי, ודו"ק.